

TÜRKİYE'DE FAİZSİZ BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SON 10 YILI VE BEKLENTİLER

Veli Sırım¹

ÖZET

1983 yılından itibaren önce Özel Finans Kurumları adıyla Türkiye gündemine giren Katılım Bankaları, finansal sektör içinde yavaş da olsa giderek ağırlıklarını hissettirmektedir. Yaklaşık 30 yıllık süreç içinde ekonomik ve sosyal yapıda çok önemli fonksiyonlar ifa ettikleri, ülke ekonomisine olan katkıları, kuruluşlarında beklenen pragmatik hedeflerin çok ötesine geçtikleri görülmektedir. Körfez fonlarının ülkemize çekilmesi ve atıl fonların ekonomiye kazandırılması şeklinde özetleyebileceğimiz pragmatik gerekçelerle hayata geçirilen bu sistem, uygulanmaya konulduktan sonra toplumsal bir ihtiyaca ne denli bir cevap oluşturduğu da görülmüştür.

Katılım Bankalarının ulaştıkları başarı performansının istenilen seviyeye ulaşmadığı ve sahip olunan potansiyelden çok uzakta kaldığı da bir gerçektir. Yurtiçi kaynakları bankacılık sektörüne kazandırmakta başarılı olmalarına rağmen istenilen seviyelerde yurtdışı kaynağı ülkemize çekemeyen Katılım Bankaları, faaliyete geçtikleri dönemden bu güne çok önemli mesafeler kat etmekle birlikte, kendilerini iyi tanıtamadıklarını, hak ettikleri ilgiyi göremediklerini söyleyebiliriz. Bankacılık alanında dünyanın önde gelen kuruluşlarının bir kısmının bünyelerinde faizsiz bankacılık birimi kurmaları, bu sistemin potansiyelinin ve uygulanabilirliğinin çapını göstermesi açısından önemlidir. Giderek genişleyen bu pastadan Katılım Bankalarının aldığı payın küçüklüğü, bahsettiğimiz yeteri ilgiyi görememenin açık bir göstergesidir. Bütün bunlara rağmen finans sektöründe yerine getirdikleri işlev küçümsemeyecek seviyededir. Bu başarısında mevcut sistemi tamamlayıcı özelliği, ekonomiye ve özellikle reel kesime olan katkısı, finansal sisteme getirdiği çeşitlilik, güvenilirlik ve bu kurumların etkinliği başta gelen etkenlerdendir.

Anahtar kelimeler: Özel Finans Kurumu, Katılım Bankaları, Faizsiz Bankacılık, Kâr-Zarar Ortaklığı, Finansal Kriz.

¹ Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, velisirim@yahoo.com

THE LAST 10 YEARS OF INTEREST-FREE BANKING SECTOR IN TURKEY AND EXPECTATIONS

Veli Sırım

ABSTRACT

Participation Banks which entered the Turkey's agenda first under the name of Private Financial Institutions since 1983, are felt their weights within the financial sector albeit slowly. It is seen that they perform a very important function with nearly 30 years of economic and social structures in the process, their contribution to the country's economy pass far beyond the pragmatic goals at their foundation. After being implemented it has seen that how much a necessity is this system which has been implemented for pragmatic reasons such as taking the Gulf funds to our country and bringing the idle funds in to the economy, as an answer to a social need.

However it is a fact that the achieved success performances of the Participation Banks haven't reached the desired level and it has stayed so far from the owned potential. It can be told that although the Participation Banks which pass through significant progress since they have started to take action to this day however they couldn't introduce themselves very well, they couldn't meet the attention they deserve, are successful at bringing the domestic resources in to the banking sector while they couldn't bring the desired levels of foreign sources to our country. Establishment of interest-free banking units in bodies of some of the world's leading organizations in the field of banking is important for demonstrating the system's potential and applicability of the diameter. The small size of the share of the Participation Banks' from this expanding pie is a clear indicator of mentioned not seeing enough interest. Despite all this, the function they fulfill in the financial sector is also at a level not to be underestimated. Leading factors of its success are the feature of completing the current system, its contribution to the economy and especially to the real sector, bringing diversity to the financial system, reliability and effectiveness of these institutions.

Keywords: Private Finance Corporation, Participation Banks, Interest-free Banking Islamic Banking), Profit-loss sharing, the Financial Crisis.

GİRİŞ

Çeşitli nedenlerle ekonomi dışında kalmış atıl fonların farklı enstrümanlar aracılığıyla, reel sektöre kanalize edilmesi kalkınmanın temel ilkelerinden birisi olarak görülür. Söz konusu atıl kaynak tutarı ne kadar çoğalır, ülke ekonomisinin gelişimi de o kadar olumsuz etkilenecektir. Bu ekonomik gerçeğin bilincine 1970’li yıllardan itibaren varan pek çok Batı ülkesinde faaliyet gösteren Citibank, HSBC, Commerce Bank, Beutsche Bank, Union Bank of Switzerland gibi büyük bankalar bünyelerinde, kâr-zarar ortaklığı esasına dayanan bankacılık faaliyetleri yapan birimler oluşturmuşlardır (Özulucan ve Deran, 2009: 102).

Türk finans sisteminde yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahip olan Katılım Bankalarının gelişiminin tabii oldukları yasal mevzuata paralel bir gelişim izlediği söylenebilir. Bu açıdan, belirttiğimiz dönemi üç bölümde inceleyebiliriz:

Katılım Bankalarıyla ilgili ilk yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği 1983 yılından, bu kurumların Bankalar Kanunu kapsamına alındığı 1999 yılına kadar geçen dönemde, yürürlükte olan Bakanlar Kurulu Kararı ile çeşitli tebliğler ve yönetmelikler bir açıdan günümüz yasal mevzuatın temelini oluşturmuştur.

İkinci dönem 1999-2005 yılları arasını kapsar. Bu dönemde Katılım Bankaları ile ilgili uygulanan mevzuat kanun düzeyinde yasal düzenlemeleri içermektedir.

Üçüncü ve son dönem ise Kasım 2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ve bu zamana kadar Özel Finans Kurumu adıyla faaliyetlerini sürdüren kurumların Katılım Bankası ismini almasından günümüze kadar devam eden süreçtir (Tunç, 2010: 181-186). Bu üçüncü ve son dönem Katılım Bankaları için bir olgunlaşma ve başarı çitasını sürekli yukarılara çıkarma dönemi olmuştur.

Katılım Bankalarının fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinde farklı yöntemler izlemeleri, finansal piyasalarda yeni araçların yer almasına neden olarak bir değişim meydana getirmiştir.

YÖNTEM

Bu makalede ele alınan dönem ağırlıklı olarak 2001 yılı ve sonrasını kapsar. Bununla birlikte, ilk etapta Katılım Bankacılığının ülkemizdeki gelişim süre-

ci, hukuki altyapıya dair hazırlık ve uygulama aşamalarına dair bilgilere yer verilmiştir.

Katılım Bankalarının bankacılık sektörü içerisinde başarılı olup olmadıkları ortaya konulmaya çalışılmış, başarı veya başarısızlık yönleri ve gerekçeleri üzerinde durulmuştur. “Sonuç ve Öneriler” başlığı altında ise Katılım Bankalarının faaliyetleri, güçlü ve zayıf yönlerine vurgu yapıldıktan sonra ileriye yönelik başarı ve verimliliklerini artırmaya yönelik bazı tavsiyeler aktarılmıştır.

BULGULAR

Ülkemizde Katılım Bankacılığının ilk nüvelerinin 1975 yılında yaşanan iki önemli gelişmeyle atıldığını söyleyebiliriz.

Bunlardan birincisi 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurulması ve Türkiye'nin de kurucu ülkeler arasında bulunmasıdır. 1975-1984 yılları arasında İKB'deki sermaye payını artıran Türkiye, kuruluşun en büyük ortaklardan birisi haline gelmiş, İKB Yönetim Kurulu'nda daimî üye bulundurma hakkını elde etmiştir (Özulucan ve Özdemir, 2010:2)

Ülkemizde faizsiz finansman yöntemlerinin uygulamaya geçirilmesine yönelik atılan adımlardan ikincisi 1975 yılında çıkarılan 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın (DESİYAB), bankacılık alanında kâr-zarar ortaklığı esasına dayanıp, faizsiz kredi ve finansman sağlamak amacıyla kurulması olmuştur. Özellikle yurt dışında çalışan ve birikimlerini faizsiz sistem içinde değerlendirme arzusunda olan vatandaşlarımızın tasarruflarının yurda çekilmesi bu kurumun öncelikli hedefiydi. Ancak gerek mevduat toplama, gerekse yurt içinde ve dışında şube açma yetkisinin verilmemesi sebebiyle banka sadece proje değerlendiren bir ofis şekline bürünmüş, yönetim kurulunun 1978 yılında aldığı kararla DESİYAB faizli olarak çalışmaya başlamıştı. 1988 yılında ise adı Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirildi (Akin, 1986: 279).

1970'li yılların başında OPEC ülkelerinin ortaklaşa uyguladıkları bir strateji ile petrol fiyatlarında devamlı ve hızlı bir artış gözlemiş, bu gelişme Ortadoğu'daki petrol zengini ülkelerin daha da zenginleşmelerine, gelirlerinin aşırı miktarda artmasına imkan sağlamıştı (Özsoy, 1997:98). Buna karşılık petrol ithalatçısı konumunda olan Türkiye bu gelişmeden olumsuz yönde etkilenmiş, başka alanlara tahsis edebileceği fonların azalmasına

sebepler olmuştur. Bu süreç, petrol üreticisi ülkeleri dışarıda yatırım alanları aramaya sevk ederken, Türkiye gibi petrol ithalatçısı ülkeleri de söz konusu fonları ülkelere çekme konusunda çalışmalar yapmaya yöneltmişti. Özellikle Batı ülkelerindeki faizsiz sistemle kurulan bankaları bu yöndeki çabalara örnek gösterebiliriz (Günel, 1984:2).

Bir diğer önemli gelişme 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlarla Türk malî sisteminde liberalleşme yönünde önemli bir dönüşüm ve değişim yaşanması oldu. Bu süreçte gerek finansal serbestleşme, gerek finansal derinleşme yönünde önemli adımlar atılmakla birlikte malî sistemimiz için sermaye yetersizliği önemli bir faktör olmayı sürdürmekteydi. Bu kararlarla sermaye yetersizliğine çözüm amaçlı dışa açık bir ekonomik politika güdülmesi öngörülmüştü. Bunun için de en önemli kaynak olarak yine petrol zengini Ortadoğu ülkeleri görüldü. Bu ülkelerle ticarî ve siyasî alanlardaki ilişkilerde hızlı bir gelişim trendi yakalansa da, ülkelerin malî yapıları arasındaki farklılıklar dolayısıyla istenilen netice elde edilemiyordu. İşte bu yüzden belirtilen dönemde sermaye birikimi yüksek Ortadoğu ülkelerinden Türkiye’ye sermaye girişi sağlama amacıyla faizsiz finansal hizmetler sunan kuruluşların kurulmasına yönelik bazı adımlar atıldı. 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Özel Finans Kurumları” adıyla yeni bir kurumsal yapı oluşturuldu (Özgür, 2008: 159). 25 Şubat 1984 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın, 21 Mart 1984 tarihinde ise T.C. Merkez Bankası’nın yayımladığı tebliğlerle sistemin ayrıntıları düzenlendi. Bu doğrultuda Türkiye’de ilk faaliyete geçen müesseseler 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumu oldu. Bunları 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf, 1992 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1996 yılında Asya Finans Özel Finans Kurumları takip etti.

Özel Finans Kurumlarına duyulan ihtiyaç sadece Ortadoğu ülkelerinden sermaye girişine imkan sağlamak değildi. Özellikle dini inançlarından dolayı faiz getirisi elde etmek istemeyen kişi veya kurumların yurt içinde veya dışında bina, arsa, altın, döviz şeklinde tutulan ve iddihar biçiminde saklanan tasarruflarının üretim sürecine sokularak, yatırımların finansmanında kullanılması ihtiyacı da kendini daha fazla hissettirmişti (Yahşi, 2000:6).

Diğer yandan çalışma esaslarını faizsiz bir temele dayandırma iddiasıyla ortaya çıkan Özel Finans Kurumlarının yasal düzenlemeler hiyerarşisinde Kanun Hükmünde Kararname’den sonra gelen Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerini sürdürüyor olmaları, bu kurumların sahipleri, çalışanları ve

faiz hassasiyeti olan vatandaşlar üzerinde bir tedirginliğin oluşmasına yol açmıştı. Çünkü mezkur Bakanlar Kurulu kararında Özel Finans Kurumlarının fon toplama ve fon kullandırma esasları ayrıntılı olarak belirtiliyor olmasına rağmen, önemli bir eksiklik olarak “Özel Finans Kurumu” ifadesinin anlamına yer verilmemişti. Bu kapalılık Katılım Bankalarının yaptığı faaliyetleri nitelemekten uzak oluştan kaynaklanıyordu ve bu isim söz konusu kurumların icra ettiği faaliyetlerin uzun yıllar boyunca kamuoyunca tam olarak anlaşılabilmesi sonucunu doğurmuştu (Kösten, 2012). Bu tedirginlik ve kapalılığın ortadan kaldırılması ve Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olan Özel Finans Kurumları’nı Bankalar Kanunu kapsamına alarak altyapılarını güçlendiren 17 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı kanun 19 Aralık 1999 tarihinde 23911 sayılı resmi gazete ile yürürlüğe girdi ve böylece Türkiye malî sisteminin bir tamamlayıcısı olarak sistemde yerlerini almış oldular.

Katılım Bankalarının Bankacılık Kanunu’na tabi olmaları, Türk malî sektörün içinde, bu kurumlarla ilgili statü karmaşasını ortadan kaldırıyor, açık bir biçimde banka alt türü olarak kabul edilmelerine imkân sağlıyordu (Özulucan ve Özdemir, 2010: 3).

Tablo 1. Aktif Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KB.ları	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	2.266.000		106.549.000	2,13%
2001	2.365.000	4,37%	218.873.000	1,08%
2002	3.962.000	67,53%	216.637.000	1,83%
2003	5.112.934	29,05%	254.863.000	2,01%
2004	7.298.601	42,75%	313.751.000	2,33%
2005	9.945.431	36,26%	406.915.000	2,44%
2006	13.729.720	38,05%	498.587.000	2,75%
2007	19.435.082	41,55%	580.607.000	3,35%
2008	25.769.427	32,59%	731.640.000	3,52%
2009	33.628.038	30,50%	833.968.000	4,03%
2010	43.339.000	28,88%	1.006.672.000	4,31%
2011	56.076.929	29,39%	1.217.711.000	4,61%
2012	70.279.000	25,33%	1.370.614.000	5,13%

TKBB, Aralık 2012

Kasım 2000’in ikinci yarısında uygulanmakta olan ekonomik program ciddi bir yara almış ve bu dönemde bir özel banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmişti. Bankacılık sektöründe yaşanan yaprak dökümü, Özel Finans Kurumlarını da derinden etkiledi ve Kasım 2000’in ikinci yarısından itibaren İhlas Finans Kurumu ödeme güçlüğü içerisine girdi. Yoğun bir mevduat çekme talebiyle karşılaşan söz konusu kurum bir müddet sonra likidite darboğazına sürüklendi ve bu durum diğer Özel Finans Kurumlarında da mevduat çekme taleplerinin yoğunlaşmasına yol açtı. Bu kurumlar krize dayanıklı yapıları sayesinde bu süreci atlattıkları üzere iken, “İhlas Finans Krizi” adıyla bilinen bir kriz patlak verdi. 9 Şubat 2001 tarihinde İhlas Finans Kurumu’nun faaliyet izni BDDK tarafından kaldırıldı. Bu beklenmedik gelişme Özel Finans Kurumlarında toplanan fonların güvence kapsamında olmayışı gibi sebeplerle mevduat çekme talepleri had safhaya ulaştı. 2000 yılı sonu itibariyle toplam mevduat hacmi 3.1 Milyar \$ düzeyindeyken, güven bunalımından kaynaklanan bu kriz boyunca Özel Finans Kurumları, mevduatlarının % 50-55’lik kısmını kaybettiler. Hem bankacılık sektöründe 20’ye yakın bankanın Fon kapsamına alınmasına yol açan genel ekonomik-malî kriz, hem de İhlas Finans Kurumu’nun faaliyet izninin kaldırılarak tasfiye sürecine sokulması sonucu büyük bir kriz yaşadılar. Ancak, üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi, finans kurumlarının yaşadıkları bütün olumsuzluklara rağmen hiçbir krediyi geri çağırılmamalarıdır. Yaşanan büyük krizde reel sektöre kaynak sağlayan finans kurumları, ödemelerinin çoğunu büyük sıkıntılara girerek sermayelerinden yapsalar da, krediyi geri çağırma silahına sarılmamışlardı.

Bu olumsuz gelişmelere paralel olarak bankacılık ve finans sektöründe piyasa disiplini sağlamak için ciddi gayretler sarf edildi.

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler, bankalarda olduğu gibi Özel Finans Kurumlarında toplanan fonların güvence altına alınma ihtiyacını doğurdu. Bunu sağlamak amacıyla 29.05.2001 tarih ve 24416 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda değişiklik yapan 4672 sayılı Kanun da, Özel Finans Kurumları açısından çok köklü değişiklikler ve yenilikler getirdi. Bankalar Birliği’ne benzer bir yapıda tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Özel Finans Kurumları Birliği kuruldu. Aynı dönemde bu kurumlarda gerçek kişiler adına açılan özel cari hesaplar ile kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla Güvence Fonu oluşturuldu. Yeni ihdas edilen Özel Finans Kurumları Birliği bu sektörün derle-

nip toparlanmasında önemli bir fonksiyon icra ederken, Güvence Fonu bu kurumlara olan güven sıkıntısının büyük oranda aşılmasına, sektörün istikrarlı bir şekilde büyümesine yardımcı oldu (Kösten, 2012).

Tablo 2. Toplanan Fon Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KB.İarış	BUYUME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.863.000		70.305.000	2,65%
2001	1.917.000	2,90%	149.438.000	1,28%
2002	3.206.000	67,24%	145.594.000	2,20%
2003	4.111.000	28,23%	164.923.000	2,49%
2004	5.992.000	45,76%	203.386.000	2,95%
2005	8.369.000	39,67%	261.948.000	3,19%
2006	11.237.000	34,27%	324.069.000	3,47%
2007	14.943.000	32,98%	371.927.000	4,02%
2008	19.210.000	28,56%	472.695.000	4,06%
2009	26.841.000	39,73%	522.415.000	5,14%
2010	33.828.000	26,03%	631.119.000	5,36%
2011	39.869.282	17,86%	707.510.000	5,64%
2012	48.198.000	20,89%	783.888.000	6,15%

TKBB, Aralık 2012

19 Ekim 2005 tarihinde kabul edilip 01 Kasım 2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte yirmi yılı aşkın süredir Türkiye’de “Özel Finans Kurumu” adıyla faaliyetlerini sürdüren kurumlar, “Katılım Bankası”; “Özel Finans Kurumları Birliği” ise “Türkiye Katılım Bankaları Birliği” olarak değiştirildi. Yetkili merciler tarafından bu isim değişikliğinin ardındaki gerekçe olarak dünya ile daha iyi entegre olabilmek, kimlik ve tanınma konusundaki sıkıntıları çözme ve kamu, özel sektör ile uluslararası ilişkilerde nitelik ve faaliyet alanlarının sınırları ile ilgili tereddütleri giderme (Büyükdeniz, 2000: 28) gösterildi. Zira “banka” sözcüğüyle, ulusal ve uluslararası finans çevrelerinde tanınabilirlik ve kimlik sorununu çözmede daha etkin katkı sağlanacağı öngörülmüştü. “Katılım” sözcüğüyle de, yapılan bankacılık türünün kâr ve zarara katılma esasına dayalı bir bankacılık olduğunu ifade edilmek istendi (Akyüz, 2012).

Tablo 3. Kullandırılan Fon Gelişimi (Bin TL)

YILLAR	KB.ları	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.726.000		32.939.000	5,24%
2001	1.072.000	-37,89%	58.413.000	1,84%
2002	2.101.000	95,99%	54.860.000	3,83%
2003	3.001.000	42,84%	72.169.000	4,16%
2004	4.894.000	63,08%	107.615.000	4,55%
2005	7.407.000	51,35%	160.005.000	4,63%
2006	10.492.000	41,65%	228.141.000	4,60%
2007	15.332.000	46,13%	293.928.000	5,22%
2008	19.733.000	28,70%	384.417.000	5,13%
2009	24.911.209	26,24%	418.684.000	5,95%
2010	32.084.000	28,79%	554.128.000	5,79%
2011	41.103.435	28,11%	708.771.000	5,80%
2012	50.031.000	21,72%	829.597.000	6,03%

TKBB, Aralık 2012

Bu kanun, Türk malî sektörü içinde, Katılım Bankalarının buldukları statü karmaşıklığından kurtulmasına büyük katkı sağlamanın yanı sıra, açık bir biçimde (Mevduat Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ile birlikte) bir banka alt türü olarak kabul edilmesine imkan vermişti. Yapılan düzenlemeler Katılım Bankalarının malî sektör içindeki geleneksel bankalar ile rekabet edebilme güçlerine ve hukuki yapılarına önemli ölçüde katkı sağlamıştı (Özulucan ve Deran, 2009: 86). Bankacılık hizmetleri anlamında mevduat bankalarından hiçbir eksik yönü kalmadığı gibi, finansal kiralama yapma yetkileri aynen devam etmişti.

Katılım Bankalarıyla ilgili isim değişikliğinin yanı sıra, söz konusu kanunla faizsiz bankacılık sistemine şu ilave yenilikler getirildi:

-Katılım Bankalarındaki tasarrufların 50 bin TL’ye kadar olan bölümünü güvence altına alan ve Katılım Bankaları Birliği bünyesinde bulunan “Güvence Fonu,” Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir.

-Katılım Bankaları da diğer bankalar gibi faaliyet izni kaldırılmadan önce, TMSF’ye devredilecektir.

-Faaliyet izni kaldırılacak Katılım Bankalarının tasfiye görevi, TMSF tarafından yürütülecektir (Yılmaz, 2010: 33).

Yukarıda da aktarıldığı gibi, yeni yasa ile Katılım Bankalarındaki tasarrufların 50.000 TL'ye kadar olan bölümünü güvence altına alan ve Katılım Bankaları Birliği bünyesinde bulunan Güvence Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Oluşabilecek bir tasfiye durumunda işlemi bizzat TMSF'nin yürütecek olması, özellikle fon toplama ve pazarlama faaliyetleri alanlarında olumlu bir hava oluşturmuştur.

Tablo 4. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (2012)

BANKALAR	KURULUŞ SAYISI	AKTİFLER		TOPLANAN FONLAR		KULLANDIRILAN FONLAR	
		MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)
Mevduat Bankaları	31	1.247.574	91,0	735.475	93,8	748.300	90,2
Katılım Bankaları	4	70.279	5,1	48.198	6,2	50.031	6,0
Kalkınma ve Y. Bankaları	13	52.760	3,9	0	0	31.266	3,8
Toplam	48	1.370.614	100	783.673	100	829.597	100

TKBB; Aralık 2012

Ülkemizde Katılım Bankacılığı, özellikle finansal kiralama ve emtia ticareti alanlarında daha çok faaliyette olan, asıl odak noktasını üretim ve ticarî faaliyetin oluşturduğu faiz dışı bankacılık olarak veya fon toplanmasını risk temelli şekilde kâr ve zarara katılma ilişkisine bağlayan bir sistem olarak görülebilir. Kullanılan yöntemler arasında kurumsal finansman desteği (murabaha), bireysel finansman desteği, emek-sermaye ortaklığı yatırımı (mudaraba), kâr-zarar ortaklığı yatırımı (muşaraka), finansal kiralama (icar), İslamî bono (sukûk), İslamî sigorta (tekaful), faizsiz hisse senedi ve yatırım fonları ile kira sertifikaları yer almaktadır (TKBB, 2010: 31-42). Bu kurumlar; tasarruf sahiplerinden cari hesap ve kar/zarar hesapları yoluyla topladıkları fonları, faizsiz finansman prensiplerine göre, reel sektöre aktararak, oluşan kâr ve zararı, tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadırlar. Bir başka ifadeyle Katılım Bankaları, faizle ilgili olmayan hemen hemen tüm bankacılık hizmetlerini farklı usullerle yapan kurumlardır (Özulucan ve Deran, 2009: 87-88). Özel cari hesaplar ve katılım hesapları (kâr-zarara katılma hesapları) ile toplanan fonlar finansman desteği, kâr-zarar ortaklığı, leasing ve mal karşılı vesaiğin

alım-satımı gibi fon kullandırma teknikleriyle reel sektöre geri dönüşü sağlar. Bu metodlarla elde edilen kârın %80’i hesap sahiplerine katılma oranlarına göre dağıtılır. %20’si ise kurum payı olarak ayrılır (Ece, 2011: 4). Diğer bankalarla aralarındaki en önemli fark, Katılım Bankalarının gerek fon toplarken gerekse fon kullanımına aracılık ederken, mevcut riski mudi ve fon kullanan ile paylaşması ve mudilere sabit kazanç garantisi vermemesidir. Literatürde “yatırım ortaklığı” olarak da ifade edilen bu uygulama, Katılım Bankalarında kâr-zarar ortaklığı ve vadeli satışa dayanan ticarî ilişki şeklinde kabul edilmektedir (Özulucan ve Deran, 2009: 98).

Sundukları ürünlerle uluslararası finans ortamında en hızlı büyüyen alanlardan birisi olan Katılım Bankacılığının esası güvene dayanmakta ve reel sektörü düzenlemek için nakdî krediler yerine finansman desteği sağlamaktadırlar.

Katılım Bankaları, geleneksel bankacılığın yerine geçen kuruluşlar olarak değil, tamamlayıcı unsurlar olarak görülmektedir. Bankaların sunamadıkları faiz içermeyen finansal araçları, seçenek olarak faiz almak istemeyen tasarruf sahiplerine sağlamaktadırlar. Bu yönleriyle sermayede ataleti kullanıma katan bir yarar sağlamaktadırlar (TKBB, 2010: 35). Böylece Katılım Bankaları, diğer bankaların ekonomiye kazandıramadıkları tasarruf tutarlarını, direkt olarak para ve sermaye piyasasına kazandırmak suretiyle tasarruf miktarının artmasına önemli ölçüde katkı sağlamışlardır. Diğer yandan bu bankalar, girişimci zihniyete sahip, fakat sermaye ihtiyacında olan kişilerin, bu özelliklerini de reel ekonomiye kazandıracak bir işlevi yerine getirmektedirler (Özulucan ve Deran, 2009: 89).

Diğer yandan özellikle uluslararası bankacılık alanında Katılım Bankacılığı (Participation Bank) ismi ile yaşanan veya yaşanacak olan kimlik sorunu ortadan kalkmıştır. Daha önceki ismiyle (Özel Finans Kurumu-Special Finance House) muhabir bankalar veya uluslararası şirketler nezdinde kendini ifade etme sıkıntısı yaşayan; uluslararası alanda yetkileri dahilinde bütün işi ismi dışında bankacılık olan Katılım Bankaları, bu isim değişikliğiyle ciddi bir sıkıntıyı atlattı (Eken, 2005: 12).

Ülkemizde yaşanan son 10 yıllık süreç içinde, 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik krize rağmen, çıkışını devam ettiren Katılım Bankacılığı sektöründe halen 637 şube ve 13.000 çalışanı ile 4 Katılım Bankası faaliyette bulunmaktadır. Bu bankalar toplam bankacılık sektöründe aktif büyüklüğünde %4.2, toplanan fon hacminde %5.3 ve kredi hacminde %5.7’lik bir paya sahiptir (Akyüz, 2012).

Ülkemizde kurulan ilk Özel Finans Kurumlarından olan Faisal Finans Kurumu 2001 yılında Ülker Grubu tarafından devralınarak ticarî unvanı Family Finans Kurumu olarak değiştirilmiş, 30.12.2005 tarihinde de Anadolu Finans Kurumu ile Türkiye Finans Katılım Bankası adı altında birleşmişlerdir. Mart 2008 tarihinde de hisselerinin %60'ını Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank'a (NCB) satarak, büyüme yolunda ikinci bir adım daha atmıştır (Tunç, 2010: 188).

Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Banka Adı	Faaliyete Başlama Yılı
AlbarakaTürk Katılım Bankası A.Ş.	1985
Asya Katılım Bankası A.Ş.	1996
KuveytTürk Katılım Bankası A.Ş.	1989
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	2005

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Katılım Bankacılığının ülkemizdeki uygulamasının, tam anlamıyla İslamî bankacılık olarak nitelendirilemeyeceğini söylememiz gerekir. Bu kuruluşların hukukî ve ekonomik anlayış bakımından, uyguladıkları bankacılık modelinin tamamıyla İslamî bankacılık olması gerçekçi olmaz. Zira, bu kuruluşlar İslamî esas ve kurallardan farklı bir sistem içinde faaliyette bulunmaktadır. İçinde buldukları sisteme temelde ayrı düşmemek şartıyla mevcut yasalar çerçevesinde, faizi fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerinde saf dışı tutmak suretiyle, hemen hemen tüm bankacılık faaliyetlerini yerine getiren kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar

Faizle ilgili olmayan, fakat hemen hemen tüm bankacılık hizmetlerini farklı usullerle yapan Katılım Bankaları, çoğu bankacılık hizmetlerini yapabildikleri için bir bakıma geleneksel bankaların alternatifi olurken, bankaların yaptıkları ve faize dayanan kimi işlemleri de yapamadıkları için bir bakıma onları tamamlayan, finans sektörüne derinlik ve çeşitlilik kazandıran bir özellik taşırlar (Özulucan ve Özdemir, 2010: 1)

Katılım Bankalarının iktisadî kalkınma açısından en önemli katkısı olarak, halkımızın bir kesiminin faizden sakınması sebebiyle atıl duran ve malî sisteme girmeyen tasarrufları toplayıp, iktisadî hayata dahil etme misyonunu gösterebiliriz (Zaim, 2000: 189).

Katılım Bankaları, Türk malî sisteminde çeşitliliği ve derinliği artırmıştır. Çalışma yöntemleri gereği fon kullandırırken gerçek ekonomik faaliyetleri

destekleyen Katılım Bankaları, faizsiz enstrümanlarla faaliyet gösterdikleri için ekonomik kriz dönemlerinde kur ve faiz riskini üstlenmemekte, sadece piyasa ve kredi riskine maruz kalmaktadırlar. Kredi bedelinin kredi kullanan işletme yerine mal tedarik eden satıcılara ödenmesi, kredinin verilmiş amacı dışında spekülâtif ve verimsiz alanlarda kullanılmasını engellemektedir.

Katılım Bankaları topladıkları fonları, %90'lara varan oranlarda reel ekonominin finansmanında kullanılmaktadırlar. Ekonomide durgunluk ve kriz dönemlerinde dahi Katılım Bankaları reel sektörü finanse etmeye devam etmiş, diğer bankalarca başvuru verilen kredileri geri çağırma gibi yollara asla tevessül etmemişlerdir. Ayrıca Katılım Bankalarının topladıkları fonları, proje bazında kullandırmaları ve reel karşılığı olmayan projeleri desteklememeleri kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlamaktadır (Coşkun, 2008: 111).

Katılım Bankaları çalışma sistemleri gereği topladıkları fonları Devlet İç Borçlanma Senetleri gibi menkul kıymetlere plase etmemekte ve Merkez Bankası’nda blokesi mecburi fonlar ile günlük nakit ihtiyaçları dışında kalan paralarla doğrudan doğruya reel ekonomiyi finanse etmektedirler (Tosun, 2000: 189).

Katılım Bankaları finansal sistemin işleyişinde bankacılık sektörü için bir paydaş olarak istikrara katkı unsuru olarak değerlendirilebilir. Zira, alternatif fon toplama ve kullandırma faaliyetleri yürütmekte olan Katılım Bankaları, tasarruf oranına katkı sağlamakta ve sermaye birikimi ile kullanımı yaratmaktadır (Apak ve Açıkgöz, 2011: 73). Ekonomide çoğunluğu ve dinamik gücü oluşturan KOBİ’lerin finansmanında Katılım Bankalarının katkıları giderek artmaktadır (Apak ve Açıkgöz, 2011: 73). KOBİ’lerin ihtiyaç duyduğu fonların faizli kredi yerine, Katılım Bankaları tarafından ortaklık prensibi ile sağlanması bu kuruluşların daha güvenle çalışabilmesini sağlayacaktır.

Katılım bankaları bir yandan tasarruf diğer yandan kredi terbiyesi geliştirmiştir. Tasarruf sahiplerine tasarruflarının hem kendileri hem toplum için en yararlı şekilde harcama ve yatırım yolları gösterilir. Böylece toplumda tefecilikle, faizle yaşayan, aktif olarak üretime katılmayan bir sınıf engellenmiş olur. Diğer yandan Katılım Bankaları fon kullandırırken verimli olacak ve güvenilir projeleri seçerek fonların hızlı bir şekilde geri dönmesini sağlar ve fon oluşturma sirkülasyonuna işlerlik kazandırır (Coşkun, 2008: 74).

Katılım Bankalarının bankacılık faaliyetlerindeki etkinliğini ve başarısını artırmaya yönelik bazı teklifleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Katılım Bankalarının kullandığı finansman yöntemleri günümüz ekonomik dünyasında ortaya çıkan ihtiyaçları tam olarak karşılayamamaktadır. Hükümetlerin bütçe açıklarını finanse etmek için artan kredi taleplerini veya bireylerin tüketici kredisi taleplerini karşılamaya yönelik herhangi bir kâr-zarar ortaklığı enstrümanı bulunmamaktadır. Bu durum Katılım Bankalarının ürün çeşitliliğini ve sonuç olarak müşteri memnuniyetini sınırlandırmaktadır.

Katılım Bankalarının, geleneksel bankaların güçlü yönlerini alıp, faiz yaşına aykırı olmayacak şekilde tüm ürün ve hizmetlerini sunabilecek yeni enstrümanlar üretebilmelidirler.

2- Katılım Bankaları, 30 yıl önce ilk çıkıştaki ana beklentiye en üst düzeyde hizmet edecek şekilde, Körfez sermayesinin Türkiye'ye çekilmesinde daha etkin bir rol oynayabilir.

Katılım Bankaları, Körfez bölgesinden Sendikasyon yoluyla temin edilen ve giderek yaygınlaşan "Murabaha" finansmanında önemli rol almışlardır. Ülkemizde yeni gelişen bu finansman modelinden şu ana kadar 1 milyar \$'dan fazla finansman temin edilmiştir.

Ancak petrol zengini Körfez ülkelerinden daha fazla kaynak elde edilebilir. Bu konuda TKBB yetkililerince dile getirilen Türk Hazinesince Kira Sertifikası ihracının bir an önce gerçekleştirilmesiyle kaynak açığı bulunan ülkemize bu ülkelerden önemli miktarda sermaye çekilmesi mümkün olabilecektir (TKBB, 2010).

3- Kâr-zarar ortaklığı temelinde kurulan Katılım Bankalarının nakdî kredi işlemlerinde faize yakın bir enstrüman olan vadeli satış yöntemini kullanmaları ve mudilere piyasa faiz oranlarına yakın kâr payı vermeleri, bu bankaların ticarî bankalarla aynı olduğu izlenimini oluşturmaktadır. Bu olumsuz izlenimde Katılım Bankası çalışanları ve yetkililerince kullanılan terminolojinin de katkısı büyüktür. Katılım Bankaları, klasik bankalardan önemli ölçüde farklı mekanizmalara ve prensiplere sahip oldukları halde, camiada yer alanlar, örneğin topladıkları fonlar için "mevduat," kullandıkları fonlar için de "kredi" ifadesini kullanabilmektedir. Bu konuda hem hassasiyet gösterilmeli, bir yandan Katılım Bankaları bünyesinde çalıştırılan ve hızlı gelişmeye paralel olarak yeni çalıştırılacak olan personele çok sıkı bir eğitim verilirken, diğer yandan medya aracılığıyla mevcut güven ortamını pekiştirici, şüpheleri dağıtıcı açıklama ve yayınlar yapılmalıdır.

Belki de en önemlisi, Katılım Bankaları için, bu bankaların terimlerini kullanan bağımsız bir Katılım Bankaları Kanunu çıkarılabilir (Tunç, 2010: 281-282).

SONUÇ

1983 yılından itibaren ülkemizde faaliyete geçen Katılım Bankaları, bir taraftan finansal piyasalarda aracılık rolünü üstlenirken, diğer taraftan modern bankacılık hizmetleri sunmak suretiyle, piyasada daha kolay tutunabileceklerini öngörmüşlerdir. Nitekim Katılım Bankaları, çalışma yöntemleri sayesinde, Türkiye ve dünyada yaşanan son krizlerde, sadece piyasa ve kredi riski ile karşı karşıya kalmaları (yani kur ve faiz riskini üstlenmemeleri, gerçek ekonomik faaliyetleri vade uyumu sağlayarak likidite riskine girmeden kullanmaları) nedeniyle, diğer bankalara göre daha az etkilenmişlerdir (Özulucan ve Deran, 2009: 103).

Zaman içinde hukukî altyapılarıyla ilgili gerçekleştirilen düzenlemeler, Katılım Bankalarının banka statüsünde kabul edilmelerini hızlandırırken, bu açıdan kendilerine duyulan güven bunalımını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Böylece Katılım Bankaları ilk kuruldukları tarihten itibaren çok önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Ancak yine de, bankacılık sektöründen aldıkları pay itibarıyla hedeflerinin bir hayli gerisinde oldukları (Özulucan ve Deran, 2009: 103) söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKIN, Cihangir, Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, Kayhan Yayınları, İstanbul, 1986.

AKYÜZ, Osman, “Türkiye İçin Katılım Bankacılığı Ne İfade Ediyor?,” <http://www.turcomoney.com/yazar/turkiye-icin-katilim-bankaciligi-ne-ifade-ediyor.html>, Erişim tarihi: 14.04.2012

APAK, Sudi-AÇIKGÖZ, Ali F., “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı,” Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, 2011.

BÜYÜKDENİZ, Adnan, "Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri", Türkiye'de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yay., İstanbul, 2000.

COŞKUN, Alper, Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi-İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2008.

ECE, Nalan, "Dünyada ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Gelişimi," Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 25, Temmuz-Ağustos 2011.

EKEN, Mehmet Fehmi, Faizsiz Bankacılık Modelleri ve Türkiye Uygulamaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi-Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü), İstanbul, 2005.

GÜNAL, Vural, Özel Finans Kurumları, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara, 1984.

KÖSTEN, Barış, "Türk Bankacılık Sisteminin Yeni ve Tamamlayıcı Bir Ögesi Olarak Katılım Bankacılığının Türk Finansal Sistemine Getirdiği Avantaj ve Yenilikler," Avrasyabank.com, <http://www.avrasyabank.com/katilimbankasitr.html>, Erişim tarihi: 14.04.2012

ÖZGÜR, Ersan, "Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği," Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, C. 10, Sayı: 1, 2008.

ÖZSOY, İsmail, Özel Finans Kurumları, Asya Finans Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZULUCAN, Abitter-Deran, Ali, "Batılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması," Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009, Cilt: 6, Sayı: 11.

ÖZULUCAN, Aibitter-Özdemir, Fevzi Serkan, Katılım Bankacılığı - Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar, Bağımsız Denetim, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.

TKBB, Katılım Bankaları 2010, İstanbul, 2010.

TOSUN, Mustafa, "Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK'ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yerleri Üzerine," Türkiye'de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayını, İstanbul, 2000.

TUNÇ, Hüseyin, Katılım Bankacılığı-Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.

YAHŞİ, Fahrettin, "Özel Finans Kurumlarının Mevzuat Serüveni," Albaraka Türk Bereket Dergisi, 2000, Yıl: 3, Sayı: 9.

YILMAZ, Osman Nihat, Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı, TKBB Yayını, 2010.

ZAİM, Sahabattin, "Özel Finans Kurumlarının Sağlıklı Çalışabilmesi İçin Evvela İnsan Modelinin Oluşması Gerekir," Türkiye'de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayını, İstanbul, 2000.